

# Mariola Antczak

---

## Biblioteka szkolna a przygotowanie uczniów do samokształcenia w świetle aktów legislacyjnych z lat 1945-1982

---

Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum 15, 207-237

---

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

*Mariola Antczak*

**BIBLIOTEKA SZKOLNA A PRZYGOTOWANIE UCZNIÓW  
DO SAMOKSZTAŁCENIA W ŚWIELE AKTÓW  
LEGISLACYJNYCH Z LAT 1945-1982**

Realizacja nowej formy edukacyjnej – ścieżki międzyprzedmiotowej *edukacja czytelnicza i medialna* (ECiM) – ma miejsce od 1999 r., kiedy to na mocy Rozporządzenia MEN dotyczącego podstaw programowych kształcenia ogólnego<sup>1</sup> po raz pierwszy użyto tej nazwy. Powstanie ścieżki, której zakres treściowy obejmował zagadnienia związane z książką, biblioteką, informacją naukową oraz mediami, nie było jednak tylko wynikiem działań końca lat dziewięćdziesiątych, toteż podanie roku 1999 jako inauguracyjnego początku edukacji w podanym zakresie, byłoby jednoznaczne z pominięciem wydarzeń, dzięki którym wspomniana ścieżka powstała. Już wiele lat wcześniej, środowisko bibliotekarskie podejmowało inicjatywy, dzięki którym zmieniano zapisy prawne dotyczące bibliotek i wymaganych kwalifikacji od bibliotekarzy szkolnych. To z kolei rzutowało na uczestnictwo wziętej pod uwagę grupy zawodowej w przygotowaniu uczniów do samoedukacji. Akty legislacyjne z lat 1945-1982, których zapisy określały rolę bibliotekarzy w edukacji, stały się przedmiotem rozważań podjętych w niniejszym artykule.

Poddany analizie okres (lata 1945-1982) tworzy pewną zamkniętą całość. W rok później bowiem (biorąc pod uwagę górną datę graniczną), wyszło *Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania*<sup>2</sup>, w którym zawarto niezwykle istotny dla bibliotek szkolnych dokument: *Program pracy biblioteki szkolnej*, na podstawie którego zaczęły obowiązywać zajęcia z *przysposobienia czytelniczego i informacyjnego*<sup>3</sup>. Odpowiedzialnymi za ich realizację uczyniono-

---

<sup>1</sup> Por. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego, Dz. U. 1999 nr 14 poz. 129, zał. 1.

<sup>2</sup> Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 13 maja 1983 r. w sprawie programu pracy bibliotek szkolnych w resorcie oświaty i wychowania, Dz. Urz. MOiW nr 5 poz. 31.

<sup>3</sup> Por. Załącznik do cytowanego powyżej Zarządzenia.

nauczycieli bibliotekarzy. Wyzwania postawione przed nimi otworzyły nowy okres w dziejach bibliotek szkolnych i działalności edukacyjnej w nich prowadzonej.

Kreśląc historię edukacji bibliotecznej należałoby zacząć od końca 20-lecia międzywojennego. „*Programy szkolne w wolnej Polsce – wspomniła w krótkim artykule Wiesława Papierska – nie zawierały haseł z zakresu techniki pracy umysłowej, wiedzy o książce i przygotowania czytelniczego*”<sup>4</sup>. Programy publicznych szkół powszechnych, gimnazjów i liceów państwowych zalecały wówczas wprowadzanie czytelnictwa poprzez budzenie zainteresowań czytelnicznych i ogólne - wyrabianie sprawności czytelniczej (np. tworzenie przez ucznia planów dotyczących lektury, sprawozdań z przeczytanych książek itp.)<sup>5</sup>. Znaczenie zagadnień dotyczących wiedzy o książce czy technologii pracy umysłowej dostrzegła jednak polska działaczka oświatowa Helena Radlińska, która na kongresie pedagogicznym w Wilnie w 1929 r. domagała się wprowadzania ich do nauki.

Za inicjację wprowadzania zajęć związanych z biblioteką potraktować można zlecenie Związku Bibliotekarzy Polskich (ZBP) swojej Radzie opracowania memoriału w sprawie wprowadzenia nauki bibliografii, wiedzy dotyczącej bibliotek i umiejętności korzystania z nich do programu nauczania w szkole średniej<sup>6</sup>. Takie posunięcie było wynikiem rozmów, jakie toczyły się podczas III Zjazdu ZBP w 1932 r. Potwierdza to fakt zainteresowania pedagogiką biblioteczną, jako elementem szerszej zakrojonej pedagogiki społecznej w okresie XX-lecia międzywojennego<sup>7</sup>.

Cztery lata później, z inicjatywy Antoniego Stolarskiego oraz Kazimierza Wojciechowskiego, w wybranych bibliotekach publicznych, rozpoczęto akcję przysposabiania bibliotecznego młodzieży. K. Wojciechowski, w artykule zamieszczonym na łamach „Bibliotekarza”, podzielił się refleksjami dotyczącymi współpracy nawiązanej między kilkoma filiami Biblioteki

---

<sup>4</sup> Zob. W. Papierska, *Przygotowanie biblioteczne uczniów w polskiej szkole: próba spojrzenia historycznego*, „Biblioteka w Szkole” 1992, nr 4, s. 1.

<sup>5</sup> Zob. J. Andrzejewska, *Kultura czytelnicza nauczycieli szkoły podstawowej*, Warszawa 1976, s. 132.

<sup>6</sup> Zob. taż, *Biblioteka szkolna a edukacja czytelnicza i medialna*, w: *Biblioteka szkolna w dyskursie edukacyjnym*, red. J. Gwóźdźnik, Mysłowice 2005, Rozdz. *Prownienicja edukacji czytelniczej i medialnej*, s. 57.

<sup>7</sup> W 1925 r. powstało z inicjatywy H. Radlińskiej Studium Pracy Społeczno-Oświatowej w Wolnej Wszechnicy Oświatowej w Warszawie; efektem badań empirycznych były pierwsze dzieła H. Radlińskiej: „*Wstęp do pedagogiki społecznej*”, „*Stosunek wychowawczy do środowiska społecznego*”, „*Społeczne przyczyny powodzeń i niepowodzeń szkolnych*”, „*Książka wśród ludzi*”.

Publicznej w Warszawie a Sekcją Oświaty Pozaszkolnej Zarządu Miejskiego, której efektem było przeprowadzenie lekcji bibliotecznych przez bibliotekarza i nauczyciela<sup>8</sup>. Ponieważ – jak pisał autor – inicjatywa cieszyła się zainteresowaniem również i innych typów szkół – jego zdaniem istniała możliwość rozszerzenia akcji przysposobienia bibliotecznego<sup>9</sup>.

### **BIBLIOTEKA SZKOLNA A PRZYGOTOWANIE UCZNIÓW DO SAMOKSZTAŁCENIA (1945-1960)**

Po II wojnie światowej, w styczniu 1946 r. Ministerstwo Oświaty wydało Okólnik w sprawie bibliotek szkolnych<sup>10</sup>. Stwierdzono w nim, że „w całości zagadnień dydaktyczno-wychowawczych na terenie szkoły jedno z czołowych miejsc zajmuje biblioteka szkolna”<sup>11</sup>. Ministerstwo Oświaty doceniając jej rolę powołało Wydział Bibliotek Szkolnych przy Naczelnej Dyrekcji Bibliotek.

W kwietniu zaś, tego samego roku, opublikowano Dekret o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi<sup>12</sup>. Na jego mocy każda placówka dydaktyczno-wychowawcza była zobowiązana do utworzenia biblioteki szkolnej. Dekret określił także sposoby prowadzące do osiągnięcia celów oświatowych za pomocą książki i biblioteki. W dokumencie tym zapisano, że do sieci bibliotek publicznych zalicza się biblioteki szkolne, powszechnie i naukowe, przy czym biblioteki szkolne miały za zadanie dostarczanie uczniom i nauczycielom lektury potrzebnej do nauki szkolnej i wychowania. Biblioteka szkolna została uznana jako istotna placówka w przysposabianiu nauczycieli i uczniów do samokształcenia. W dekreście nie było precyzyjnego określenia dotyczącego kwalifikacji personelu bibliotecznego. W art. 3 wspomniano:

---

<sup>8</sup> Por. K. Wojciechowski, *Przysposobienie młodzieży szkolnej do korzystania z bibliotek*, „Bibliotekarz” 1937/38, nr 11-12, s. 178-179.

<sup>9</sup> Zob. dz. cyt., s. 179; Por. też: A. Radziejowska - Hilchen, *Edukacja czytelnicza i medialna*, w: *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*, red. E. B. Zybert, Warszawa 2002, s. 146-147 oraz J. Andrzejewska, *Biblioteka szkolna a edukacja...*, s. 57.

<sup>10</sup> Por. Okólnik nr 7 z dn. 19 stycznia 1946 r. w sprawie bibliotek szkolnych, Dz. U. Ministerstwa Oświaty 1946 nr 1 poz. 20.

<sup>11</sup> Tamże, cyt. za: M. Drzewiecki, *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie dydaktycznym i miejsce w krajowej sieci biblioteczno-informacyjnej*, Warszawa 1991, Rozdz. 1.2. *Podstawy prawne organizacji i działalności bibliotek szkolnych*, s. 69.

<sup>12</sup> Por. Dekret o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi, Dz. U. z dn. 18 czerwca 1946 r. nr 26 poz. 163.

„[...] wszystkie biblioteki [...] mają obowiązek posiadania personelu należycie przygotowanego do pracy z książką i czytelnikiem”<sup>13</sup>.

Na mocy dekretu biblioteki szkolne podlegały Naczelnej Dyrekcji Bibliotek – organowi wykonawczemu Ministra Oświaty, który także sprawował naczelny nadzór i opiekę nad bibliotekami w kraju, a co za tym idzie również nad bibliotekami szkolnymi<sup>14</sup>. Jak pisał M. Drzewiecki „Fakt usytuowania Naczelnej Dyrekcji Bibliotek w Ministerstwie Oświaty miał bardzo duże znaczenie dla powiązania bibliotek różnych typów z edukacyjnym programem państwa [...]”<sup>15</sup>. Dawało to szansę na prowadzenie jednolitej polityki biblioteczej w kraju<sup>16</sup>.

Po wojnie bibliotekarz szkolny nie prowadził zajęć dydaktycznych, ale w programach języka polskiego przewidziano cykl lekcji z zakresu budowy książki, jej historii, procesu powstawania, upowszechniania, opisu bibliograficznego, rodzajów notatek i sposobów ich opracowywania; przewidziano również zapoznanie uczniów z elementami bibliofilstwa i warsztatem służby informacyjno-bibliograficznej. Wszystko to w ramach działu dla klas IV – VI „Czytelnictwo i podstawy samokształcenia”<sup>17</sup>. Minister Oświaty w 1947 r. wydał Zarządzenie w sprawie organizacji i prowadzenia bibliotek szkół powszechnych, do którego dołączono szczegółową Instrukcję<sup>18</sup>. W 1949 r. w programie nauki jedenastoletniej szkoły ogólnokształcącej, na poziomie

---

<sup>13</sup> Tamże.

<sup>14</sup> Zob. J. Szocki, *Biblioteki szkolne Polski na tle przeobrażeń oświatowych w latach 1918-1985*, Wrocław 1987, s. 69.

<sup>15</sup> M. Drzewiecki, *Biblioteka we współczesnej szkole*, Warszawa 1991, s. 32 oraz *Podstawowe akty prawne polskiego bibliotekarstwa*, tenże, *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie ...*, s. 65-66.

<sup>16</sup> Komentarzy do relacji między ustawodawstwem bibliotecznym (dekret z 1946 r.) a zmianami w strukturze społecznej podjęły się m.in., czterdzieści lat po ogłoszeniu Dekretu - Jadwiga Kołodziejska Por. J. Kołodziejska, *W 40 rocznicę dekretu o bibliotekach (kilka refleksji)*, „Poradnik Bibliotekarza” 1987, nr 3, s. 3-8 [na podstawie referatu wygłoszonego podczas sesji „Biblioteki w służbie oświaty, nauki i kultury” zorganizowanej 19 grudnia 1986 r. przez Zarząd Główny SBP przy współudziale Rady Krajowej PRON i Ministerstwa Kultury i Sztuki]; Gabriela Jyż Por. G. Jyż, *Dekret o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi z 17 IV 1946 r. (w czterdziątą rocznicę uchwalenia)*, „Poradnik Bibliotekarza” 1986, nr 2, s. 3-5; a pięćdziesiąt lat później – Jan Wołosz Por. J. Wołosz, *Dlaczego dekret o bibliotekach wielkim aktem prawnym był?*, „Bibliotekarz” 1996, nr 6, s. 3-4.

<sup>17</sup> Zob. *Edukacja czytelnicza i medialna*, w: *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*, red. E. B. Zybert, Warszawa 2002, s. 147.

<sup>18</sup> Por. Zarządzenie w sprawie organizacji i prowadzenia bibliotek szkół powszechnych z dn. 20 sierpnia 1947 r., Dz. Urz. MO 1947 nr 9 poz. 227 z załączoną „Instrukcją”.

szkoły podstawowej (kl. I - IV), znalazł się dział „Ogólne wiadomości o książce i piśmiennictwie” oraz (kl. V - VIII) „Ogólna wiedza o książce i zasadach pracy umysłowej”<sup>19</sup>. Kolejne lata przyniosły zmiany w jego nazewnictwie: „Wiedza o książce i piśmiennictwie”, „Wiedza o książce i zasadach pracy umysłowej”, „Czytelnictwo i podstawy samokształcenia”, „Podstawy samokształcenia”<sup>20</sup>. Nowy termin „podstawy samokształcenia” obligował nauczycieli do zapoznawania z treściami o bibliotekach jako instytucjach gromadzących, przetwarzających, porządkujących i upowszechniających informacje. W ramach zajęć przygotowujących uczniów do edukacji permanentnej nauczyciele kształcili także umiejętności uczniów w zakresie posługiwania się różnego typu dokumentami bibliotecznymi, warsztatem informacyjnym bibliotek oraz zawartym w książkach i czasopiśmie, nauczali techniki pracy umysłowej – m.in. sporządzania notatek, streszczeń, konspektów, opisów bibliograficznych itp.<sup>21</sup>

W 1953 r., wydano Zarządzenie w sprawie wytycznych do pracy bibliotek szkolnych<sup>22</sup>. Obejmowało ono oprócz szkół powszechnych, szkoły ogólnokształcące oraz zakłady kształcące nauczycieli. Część ogólna określała: zadania biblioteki szkolnej, obowiązki bibliotekarza, nauczycieli, kierownika szkoły i rady pedagogicznej; część szczegółowa zaś: plany czytelnicze, politykę gromadzenia księgozbioru, formy pracy z czytelnikiem, elementy propagandy książki, biblioteki i czytelnictwa<sup>23</sup>.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że odpowiedzialność za przygotowanie ucznia do posługiwania się książką i wyposażenie w wiedzę na jej temat oraz zaznajamianie z zasadami pracy umysłowej, spoczywały w świetle prawa, w rękach nauczycieli polonistów.

Bibliotekami szkolnymi w większości szkół opiekowali się nauczyciele przedmiotowi. W 1957 r. Ministerstwo Oświaty, w nawiązaniu do Ustawy

---

<sup>19</sup> Por. *Program nauki w jedenastoletniej szkole ogólnokształcącej. Projekt. Język Polski*, Warszawa, 1949.

<sup>20</sup> Por. *Instrukcja programowa dla szkół podstawowych na rok szkolny 1957/58. Język polski*, Warszawa, 1959 ; *Program nauczania w szkole podstawowej*, Warszawa 1959 ; *Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej (Tymczasowy)*, Warszawa, 1964 ; Por. też. J. Andrzejewska, *Biblioteka szkolna a edukacja...*

<sup>21</sup> Zob. *Podstawy samokształcenia*, w: J. Szocki, *Biblioteki szkolne Polski...*, s. 128.

<sup>22</sup> Por. Zarządzenie w sprawie wytycznych do pracy bibliotek szkolnych, Dz. Urz. MO 1953, nr 12, poz. 98 ; sprostowanie błędu: nr 14, poz. 123 na podst.: T. Zarębski, *Polskie prawo biblioteczne 1773-1983. Katalog aktów normatywnych polskiego prawa bibliotecznego 1773-1983*, Warszawa 1985, s. 88, poz. 485.

<sup>23</sup> Por. *Podstawy prawne organizacji i działalności bibliotek szkolnych*, w: M. Drzewiecki, *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie...*, s. 70.

z 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli<sup>24</sup>, wydało zarządzenie w sprawie kwalifikacji bibliotekarzy bibliotek szkolnych i pedagogicznych, na mocy którego w bibliotekach szkół ogólnokształcących i zawodowych, można było tworzyć oddzielne etaty dla bibliotekarzy (etat: 36 godzin)<sup>25</sup>, uzależnione od liczby zgromadzonych woluminów oraz od liczby uczniów w szkole<sup>26</sup>. Określono również kwalifikacje, jakie winien posiadać bibliotekarz szkolny<sup>27</sup>. Termin nauczyciel bibliotekarz jeszcze nie zaczął funkcjonować. Ewentualne wątpliwości powinna była rozwiać wzmianka: „Bibliotekarzy bibliotek szkolnych i pedagogicznych, którzy pozostają dotychczas na etatach administracyjnych, należy w zasadzie przenieść na etaty pedagogiczne”<sup>28</sup>. W świetle powyższego rodzi się pytanie, czy owe: „w zasadzie” było wystarczającym i na tyle precyzyjnym sformułowaniem, aby w rzeczywistości tak się działo?

Należy w tym miejscu podkreślić, że realia często odbiegały od zapisów legislacyjnych, o czym łatwo dowiedzieć się rozmawiając z nauczycielami pracującymi wówczas w szkołach. W latach 50. i 60., a często i później, pracę w bibliotece szkolnej (w ramach tzw. nadgodzin) podejmowali nauczyciele przedmiotowi, głównie poloniści, czasami historycy i było to ich dodatkowe, często nie priorytetowe zajęcie<sup>29</sup>. Polegało ono na wypożyczeniu książek

---

<sup>24</sup> Por. Ustawa z dn. 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli, Dz. U. nr 12 poz. 63; pierwszą ustawą o podobnym charakterze była Ustawa z dn. 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli, która obowiązywała aż do 1956 r.; w ustawie z 1956 r. pojawił się zapis, że podlegają jej pracownicy pedagogiczni bibliotek szkolnych; można było w niej również przeczytać, że ilekroć będzie się mówiło w niej o nauczycielach, to do grona tego zalicza się również pracowników pedagogicznych biblioteki szkolnej. Czy zatem można uważać, że bibliotekarz szkolny z przygotowaniem pedagogicznym był traktowany jako nauczyciel? W świetle tej ustawy – o ile miał przygotowanie pedagogiczne to był zaliczany do grona nauczycieli, ale nie był nauczycielem (był: „pracownikiem pedagogicznym biblioteki szkolnej”).

<sup>25</sup> „Wymiar godzin obowiązkowych zajęć bibliotekarzy bibliotek szkolnych [...] wynosi 36 godzin tygodniowo”, Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 11 marca 1957 r. w sprawie kwalifikacji bibliotekarzy bibliotek szkolnych i pedagogicznych, Dz. Urz. MO 1957, nr 3, poz. 33 § 5.

<sup>26</sup> Szkoły ogólnokształcące i zawodowe, liczące powyżej 450 uczniów i 3000 woluminów powinny odtąd, „w miarę możliwości” zatrudnić bibliotekarzy w pełnym wymiarze zajęć, zob. Instrukcja z dn. 13 marca 1957 r. w sprawie bibliotekarzy bibliotek szkolnych i pedagogicznych, Dz. Urz. MO, nr 3, poz. 35, pkt 7.

<sup>27</sup> Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 11 marca 1957 r.... poz. 33, §§ 1-4.

<sup>28</sup> Tamże, pkt 4.

<sup>29</sup> Specjalnie dla tego typu przypadków w *Instrukcji* znalazł się zapis: „Nauczyciele sprawujący opiekę nad biblioteką szkolną otrzymują wynagrodzenie dodatkowe, nadal

w czasie przerw. Oddzielny etat dla bibliotekarza w szkole był bardziej pobożnym życzeniem niż faktem. Podsumowując ten okres można stwierdzić, że odpowiedzialność za przygotowanie uczniów do samokształcenia, w tym korzystania z biblioteki i różnych źródeł informacji, spoczywała wówczas na nauczycielach języka polskiego, którzy uzupełniali swój etat pracą w bibliotece szkolnej.

### **NOWE WYMAGANIA KWALIFIKACYJNE WOBEC BIBLIOTEKARZY SZKOLNYCH (1961-1981)**

W 1961 r. weszło w życie *Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 28 grudnia 1960 r. w sprawie egzaminu na bibliotekarza szkolnego*<sup>30</sup>, według którego osoba pracująca w bibliotece szkolnej musiała mieć wykształcenie bibliotekarskie i pedagogiczne. Według obowiązujących odtąd zapisów swoją wiedzę i umiejętności, osoby pretendujące do miana bibliotekarza szkolnego, musiały potwierdzać pozytywnie zdany egzaminem przed państwową komisją egzaminacyjną, powołaną przez właściwe kuratorium okręgu szkolnego<sup>31</sup>.

Od 1966 r. nauczyciele języka polskiego, uczący na poziomie szkoły średniej<sup>32</sup>, byli obligowani do wprowadzania zagadnień związanych

---

według zasad określonych w Uchwale nr 15 Prezydium Rządu z dn. 3 stycznia 1953 r., Monit. Pol. nr 3 poz. 32” *Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 11 marca 1957 r...* poz. 33, pkt 8.

<sup>30</sup> Por. *Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 28 grudnia 1960 roku w sprawie egzaminu na bibliotekarza szkolnego*, Dz. U. MO 1961 nr 5 poz. 46 oraz *Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 28 lutego 1961 r. w sprawie programu wymagań na egzaminie na bibliotekarza szkolnego*, Dz. Urz. MO, nr 3, poz. 27 ; Por. też: *Rozporządzenie Ministra Oświaty z dn. 12 kwietnia 1962 r. w sprawie kwalifikacji nauczycieli i wychowawców szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych i opiekuńczo-wychowawczych podległych Ministrowi Oświaty*, Dz. U. MO nr 30, poz. 141 ; Por. też: *Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 25 maja 1963 r. w sprawie kursów, studiów i egzaminów pedagogicznych do nauczania w niektórych szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych*, Dz. Urz. MO nr 8, poz. 67 i z 1969 r. nr 1, poz. 1.

<sup>31</sup> Por. *Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 28 grudnia 1960 r. w sprawie egzaminu na bibliotekarza szkolnego*, Dz. U. MO 1961 nr 5, poz. 46, §1-3 ; z roku 1961 w kwestii legislacyjnej powstała również: *Ustawa z dn. 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania*, Dz. U. nr 32, poz. 160, art. 37, (z późniejszymi zmianami).

<sup>32</sup> Program nauczania w ośmioklasowej szkole podstawowej obowiązywał wcześniej, już od r. 1963. Por. *Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej*, Warszawa 1963 ; Por. też: J. Andrzejewska, *Biblioteka szkolna a edukacja...*, s. 57.



ze współczesnym życiem literackim i kulturalnym. Zajęcia takie obejmowały wiedzę o radiu, filmie, telewizji i teatrze. Obecnie zakwalifikowalibyśmy je do wiedzy o mediach.

Ustawa o bibliotekach z 1968 r. uchylila przepisy dekretu i usankcjonowała stan organizacyjny polskiego bibliotekarstwa. Określiła również: 1. Zadania krajowej sieci bibliotecznej, w skład której weszły biblioteki publiczne, naukowe, szkolne, pedagogiczne i fachowe, 2. Obowiązki organu nadzorującego (naczelný nadzór – Minister Kultury i Sztuki za pośrednictwem Departamentu Książki i Bibliotek we współpracy i porozumieniu z innymi zainteresowanymi ministrami odpowiednich resortów) oraz 3. Zasady korzystania z bibliotek.

Pod koniec 1968 r. ukazało się *Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w sprawie zasad i trybu prowadzenia bibliotek szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych*<sup>33</sup>. Do dokumentu tego dołączono *Instrukcję o prowadzeniu biblioteki szkolnej*<sup>34</sup>. Oba cytowane dokumenty regulowały zadania bibliotek szkolnych, pracujących w nich bibliotekarzy, a także kierownika szkoły i nauczycieli, aż do roku 1983, kiedy to ogłoszono *Program pracy biblioteki szkolnej*<sup>35</sup>. W *Instrukcji* była mowa m.in. o:

- I. Zadaniach biblioteki szkolnej,
- II. Obowiązках zespołu pedagogicznego szkoły (dyrektora lub kierownika i rady pedagogicznej),
- III. Obowiązках bibliotekarza (ich zakresie, rozkładzie zajęć, zakresie pracy pedagogicznej z czytelnikami, zakresie organizacji i techniki bibliotecznej, gromadzeniu rozmieszczeniu, konserwacji ewidencji, opracowywaniu i udostępnianiu zbiorów, służbie informacyjnej, pomieszczeniu biblioteki, a nawet zasadach przejmowania biblioteki i kontroli jej księgozbioru<sup>36</sup>).

---

<sup>33</sup> Por. Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dn. 31 grudnia 1968 r. w sprawie zasad i trybu prowadzenia bibliotek szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych, Dz. Urz. MOiSzW z 1969 r. nr B-3 poz. 27.

<sup>34</sup> Por. *Instrukcja o prowadzeniu biblioteki szkolnej*, Załącznik do zarządzenia MOiSW z dn. 31 grudnia 1968 r., Dz. Urz. MOiW 1969, nr B-3, poz. 28.

<sup>35</sup> Por. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 13 maja 1983 r. w sprawie programu pracy bibliotek szkolnych w resorcie oświaty i wychowania, Dz. Urz. MOiW, nr 5, poz. 31 – Załącznik z „Programem pracy biblioteki szkolnej” zatwierdzony decyzją MOiW 16 maja 1983 r. do realizacji od roku szk. 1983/84.

<sup>36</sup> Zob. *Instrukcja o prowadzeniu biblioteki szkolnej*, Załącznik do zarządzenia MOiSW z dn. 31 grudnia 1968 r. ...

Biorąc pod uwagę zakres interesujących nas treści, uzasadnione jest przypomnienie fragmentów zarządzenia dotyczących działalności pedagogicznej bibliotekarza szkolnego:

„Bibliotekarz wspólnie z wszystkimi nauczycielami odpowiedzialny jest za rozwijanie czytelnictwa w szkole, w czym powinien być głównym pomocnikiem kierownika szkoły. Praca pedagogiczna bibliotekarza z uczniami polega na: zaznajamianiu wszystkich uczniów z zasadami korzystania z biblioteki szkolnej; umożliwianiu im swobodnego przeglądania i dokonywania wyboru książek; przygotowaniu do samodzielnego doboru wartościowych książek i innych materiałów bibliotecznych dostosowanych do potrzeb i możliwości rozwojowych czytelników; prowadzeniu rozmów z poszczególnymi czytelnikami na temat ich lektury oraz udzielaniu porad bibliotecznych, bibliograficznych, rzeczowych i tekstowych stosownie do potrzeb i poziomu odbiorców; wdrażaniu do umiejętnego posługiwania się książką, czasopiśmem i innymi materiałami bibliotecznymi, do korzystania z różnych typów wydawnictw i pomocy bibliotecznych; zaprawianiu wszystkich uczniów do korzystania z bibliotek publicznych, uczniów szkół zawodowych z bibliotek fachowych, a uczniów zakładu kształcenia nauczycieli – dodatkowo z bibliotek pedagogicznych; przysposabianiu młodzieży szkolnej począwszy od ostatnich klas szkoły podstawowej do posługiwania się bibliografią i innymi źródłami informacji o drukach i materiałach bibliotecznych, a uczniów ostatnich klas szkoły zawodowej – dodatkowo do korzystania z usług ośrodków informacji technicznej i ekonomicznej; wyrabianiu u uczniów nawyku czytania czasopiśm i prasy”<sup>37</sup>.

Celowo przytoczono tak obszerny fragment *Instrukcji*, aby podkreślić tym samym wagę powyższych, szczegółowych zapisów. W zakresie działalności pedagogicznej ujęto wszystkie podstawowe treści i umiejętności, które bibliotekarz szkoły był zobowiązany przekazywać i kształcić. Chociaż nie użyto terminu: nauczyciel bibliotekarz<sup>38</sup>, to zamieszczono sformułowanie: „Bibliotekarz jest członkiem rady pedagogicznej”<sup>39</sup>. Przynależność do Rady i konieczność posiadania wykształcenia pedagogicznego, wciąż nie czyniła go jednak – w świetle zapisów legislacyjnych – nauczycielem.

---

<sup>37</sup> Tamże.

<sup>38</sup> Bibliotekarza zaliczono do grona pedagogicznego, wyznaczono mu zadania o charakterze pedagogicznym, ale jednocześnie nie traktowano go jako nauczyciela; świadczyć może o tym zapis: „Praca biblioteki nad rozwijaniem czytelnictwa w szkole opiera się na współdziałaniu kierownika szkoły, nauczycieli, bibliotekarza, [...]” *Instrukcja o prowadzeniu biblioteki szkolnej*, Załącznik do zarządzenia MOiSW z dn. 31 grudnia 1968 r. ..., II. *Obowiązki zespołu pedagogicznego szkoły*.

<sup>39</sup> Tamże, *Obowiązki bibliotekarza*, 1. *Zakres obowiązków i rozkład zajęć*.

Od roku 1971 na mocy uchwały Rady Ministrów w porozumieniu z przewodniczącym Komitetu Nauki i Techniki, miano zapewnić przygotowanie przyszłych pracowników informacji na poziomie średnim i wyższym oraz sukcesywnie wprowadzać do programów szkół średnich i wyższych nauczanie umiejętności korzystania z informacji<sup>40</sup>. W tym samym roku resort oświaty wydał zarządzenie w sprawie wytycznych programowych w zakresie przygotowania uczniów szkół średnich do korzystania z informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej<sup>41</sup>. Odpowiedzialnością za realizację tychże wytycznych obarczono oficjalnie nauczycieli języka polskiego i innych nauczycieli przedmiotowych<sup>42</sup>. Bibliotekarze szkolni, zgodnie z prawem, mieli zapewnić odpowiednie zaplecze informacyjne i pomagać nauczycielom w realizacji poszczególnych tematów<sup>43</sup>. „Biblioteka szkolna – jak można było przeczytać w załączniku – powinna pełnić funkcję ośrodka informacji w zakresie potrzeb

---

<sup>40</sup> Por. Uchwała Rady Ministrów z dn. 12 lutego 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, *Monit. Pol.* 1971 nr 14, poz. 104, §15.1.

<sup>41</sup> Por. Zarządzenie z dn. 17 września 1971 r. w sprawie wytycznych programowych w zakresie przygotowania uczniów szkół średnich do korzystania z informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, *Dz. Urz. MOiW* 1971, nr B-13, poz. 84.

<sup>42</sup> „Zadania dydaktyczne wiążące się z problematyką informacji powinny być włączone w ramy realizacji programu nauczania języka polskiego, jako przedmiotu wiodącego w zakresie form i metod pracy z książką. Nauczyciele w toku realizacji programu nauczania tego przedmiotu, odwołując się do wiadomości i umiejętności zdobytych przez uczniów w szkole podstawowej, w ramach specjalnego działu programu nauczania języka polskiego <Czytelnictwo i podstawy samokształcenia>, powinni w szkole średniej zaznajamiać uczniów [...] z podstawowymi pojęciami i terminologią z zakresu informacji <komunikowanie się, definicja, dokument, dokumentacja>; z różnymi typami źródeł informacji (piśmiennicze, oglądowe, słuchowe); z zadaniami służby informacyjnej oraz ogólnymi założeniami organizacyjnymi sieci informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej <inte>. [...] Elementy zagadnień informacji powinni również wprowadzać nauczyciele innych przedmiotów nauczania [...] ze względu na bogactwo źródeł informacji w zakresie poszczególnych specjalności [...]” Załącznik do Zarządzenia MOiSW z dn. 17 września 1968 r....[wytyczne programowe].

<sup>43</sup> „W przygotowaniu i przeprowadzeniu wymienionych prac nauczyciele powinni współpracować z bibliotekarzem szkolnym. Bazą dla ćwiczeń w zakresie przysposobienia uczniów do korzystania z informacji powinna być prawidłowo zorganizowana biblioteka szkolna. W razie braku odpowiednio wyposażonej biblioteki w szkole – należy pozyskać do współpracy bibliotekę publiczną <licea ogólnokształcące> lub bibliotekę fachową i ośrodek informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej <technika i licea zawodowe>” Załącznik do Zarządzenia MOiSW z dn. 17 września 1968 r....[wytyczne programowe].

uczniów”<sup>44</sup>. W tym celu należało stworzyć „[...] warsztat służby informacyjnej z podręcznym księgozbiorem, prawidłowo opracowanymi katalogami, kartotekami tematycznymi itp.”<sup>45</sup> „Absolwent – jak można było dalej przeczytać – powinien opuścić szkołę średnią z praktyczną znajomością sposobów poszukiwania i selekcji materiałów, umiejętnością sprawnego korzystania z bibliotecznego aparatu służby informacyjno-bibliograficznej oraz z niezbędnym minimum wiadomości o ogólnych założeniach organizacyjnych systemu informacji, ich zadaniach i rodzajach usług”<sup>46</sup>.

O braku odpowiednich zapisów w uregulowaniach prawnych sprzyjających działalności dydaktycznej bibliotekarzy szkolnych pisał w 1978 r. Jerzy Czarniecki<sup>47</sup>. Niektóre źródła podają, że w praktyce, wyznaczone treści programowe, często w ogóle nie były realizowane<sup>48</sup>. J. Czarniecki zauważył, że najczęściej w praktyce lekcje „biblioteczne” prowadzili jednak nauczyciele bibliotekarze. Pisał: „*Z ilości przeprowadzonych lekcji bibliotecznych różniczą bibliotekarzy dyrektorzy szkół w czasie hospitacji, są one również stałym składnikiem sprawozdań z działalności biblioteki, referowanych na radach pedagogicznych*”<sup>49</sup>. Nauczyciele przedmiotowi nie czuli się profesjonalistami w kształceniu umiejętności informacyjnych u dzieci i młodzieży, toteż bibliotekarze wypełniali naturalnie powstałą lukę, z której zdawali sobie sprawę oni sami, nauczyciele przedmiotowi i niekiedy – dyrektorzy szkół. Wzięcie odpowiedzialności za realizację wybranych tematów związanych z książką, biblioteką i informacją przez bibliotekarzy związane było z brakiem przygotowania nauczycieli przedmiotowych w zakresie specjalistycznej wiedzy dotyczącej informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej. Powszechnie mówiono również o marginalnym traktowaniu zagadnień związanych z czytelnictwem i podstawami samokształcenia przez nauczycieli przedmiotowych. W tym miejscu rodzi się pytanie: dlaczego brak było uregulowań prawnych

---

<sup>44</sup> Załącznik do Zarządzenia MOiSW z dn. 17 września 1968 r....[wytyczne programowe].

<sup>45</sup> Tamże.

<sup>46</sup> Tamże.

<sup>47</sup> Por. J. Czarniecki, *Lekcje biblioteczne w przepisach i życiu szkoły*, „Poradnik Bibliotekarza” 1978, nr 11/12, s. 251-254.

<sup>48</sup> Por. m.in. W. Papierska, *Przygotowanie biblioteczne uczniów w polskiej szkole: próba spojrzenia historycznego*, „Biblioteka w Szkole” 1992, nr 4, s. 1; R. Miszczuk, *Biblioteki szkolne. Przegląd wybranych aktów prawnych*, „Przegląd Biblioteczny” 1985, nr 2, s. 222.

<sup>49</sup> J. Czarniecki, *Lekcje biblioteczne w przepisach i życiu szkoły*, „Poradnik Bibliotekarza” 1978, nr 11/12, s. 253.

porządkujących zaistniałą sytuację?<sup>50</sup> Od tamtego czasu upłynęło blisko czterdzieści lat. Wszystko wskazuje na to, że nie przyniosły one zmian w sposobie myślenia obecnych reformatorów i że w najnowszych podstawach programowych z grudnia 2008 r. mamy do czynienia z bardzo podobnymi zapisami<sup>51</sup>. Spostrzeżenia i wnioski, płynące z obserwacji skutków działań ostatniego okresu – jak widać – schowano (czyżby z premedytacją?) – do lamusa.

*Kartę Praw i Obowiązków Nauczyciela* opublikowano 27 kwietnia 1972 r.<sup>52</sup> Pierwszy raz w Polsce tak szeroko ujęto problematykę zawodu nauczyciela<sup>53</sup>. Zapis w Dziale 1. *Postanowienia wstępne* Art. 1. brzmiał: „Ustawie podlegają [...] 6) pracownicy pedagogiczni bibliotek szkolnych i pedagogicznych, [...]”<sup>54</sup>.

---

<sup>50</sup> Pytanie to pozostaje, zdaniem autorki, aktualne do dzisiaj w kontekście bieżących rozwiązań legislacyjnych dotyczących działalności dydaktycznej bibliotekarzy szkolnych.

<sup>51</sup> Rozporządzenie MEN z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół : wersja podpisana przez Ministra Edukacji Narodowej, skierowanej do publikacji w Dzienniku Ustaw RP [online] [data dostępu: 16.01.2009], dostępny w Internecie: <[http://bip.men.gov.pl/akty\\_projekty/projekt\\_rozporzadzenia\\_20081223\\_zal\\_2.pdf](http://bip.men.gov.pl/akty_projekty/projekt_rozporzadzenia_20081223_zal_2.pdf)>.

<sup>52</sup> Por. Karta Praw i Obowiązków Nauczyciela z dn. 27 kwietnia 1972 r., Dz. U. 1972 nr 16 poz. 114, z późn. zm. 1973, nr 12, poz. 89 [online] [data dostępu: 22.01.2009], dostępny w Internecie: <<http://isip.sejm.gov.pl/servlet/Search?todo=file&id=WDU19720160114&type=2&name=D19720114.pdf>>; uchylono poprzednią Ustawę z dn. 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli, Dz. U. nr 12 poz. 63, zm. 1958 r. nr 21 poz. 93; J. Szocki w swojej pracy omyłkowo podaje rok 1973 jako rok uchwalenia przez Sejm Karty Praw i Obowiązków Nauczyciela. Zob. J. Szocki, *Biblioteki szkolne Polski...*, s. 69; Por też: Zarządzenie MOiW z dn. 10 lipca 1972 r. w sprawie przepisów wykonawczych dotyczących praw, obowiązków i uposażenia nauczycieli, Dz. Urz. MOiW, nr 2, poz. 10.

<sup>53</sup> „Wcześniejsza ustawa z 1965 roku [sic! 1956 r.] o prawach i obowiązkach nauczycieli określała podstawy pragmatyki zawodu nauczycielskiego nie obejmując jeszcze grupy nauczycieli bibliotekarzy” cyt za: M. Drzewiecki, *Biblioteka we współczesnej...*, s. 37; należy tu sprostować, że dotyczyło to tych bibliotekarzy, którzy nie posiadali przygotowania pedagogicznego; w 1972 r. również nie użyto terminu „nauczyciel bibliotekarz” a jedynie: „pracownik pedagogiczny biblioteki szkolnej”.

<sup>54</sup> Karta Praw i Obowiązków Nauczyciela z dn. 27 kwietnia 1972 r., Dz. U. 1972 nr 16, poz. 114 [online] [data dostępu: 22.01.2009], dostępny w Internecie: <<http://e-prawnik.pl/akty/7/9/9f5ad5f4c5c6ad06ccf30b8fa303e218.pdf>>; Por. też: Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 10 lipca 1972 r. w sprawie przepisów wykonawczych dotyczących praw, obowiązków i uposażenia nauczycieli, Dz. Urz. MOiW nr 2, poz. 100, §§ 120-122 dotyczą pracowników bibliotek szkolnych.

Zgodnie z prawem, bibliotekarzy szkolnych z przygotowaniem pedagogicznym, zaliczono do grona nauczycieli.

Na mocy zapisów prawnych z 1972 r. „pracownik pedagogiczny biblioteki szkolnej” nie został jeszcze nauczycielem. Zaliczenie go do tego grona (podobnie jak w poprzednich zapisach) nie gwarantowało mu traktowania go na równi z nauczycielami. Sytuację tę zmienił - jak podają m.in. Anna Radziejowska i Jadwiga Andrzejewska - rok 1973. Autorki powołują się na zarządzenie w sprawie przepisów wykonawczych dotyczących praw, obowiązków i uposażenia nauczycieli<sup>55</sup>. Podstawą do takich ustaleń był fakt, że chociaż bibliotekarza szkolnego z przygotowaniem pedagogicznym zaliczono do grona nauczycieli na mocy Karty z 1972 r., to jednak nie sprecyzowano trybu ustalania oceny jego pracy dydaktycznej<sup>56</sup>. Dopiero w rok później, w zmodyfikowanym zarządzeniu, zapisy uzupełniono<sup>57</sup>. W rozdziale dotyczącym trybu ustalania oceny pracy nauczycielskiej w zakresie działalności bibliotekarza szkolnego zapisano, iż ocenie podlegały: „umiejętność organizowania warsztatu bibliotecznego, znajomość potrzeb czytelniczych uczniów, umiejętność prowadzenia różnych zajęć z czytelnikami, znajomość posiadanego księgozbioru oraz potrzeb w zakresie jego uzupełniania, racjonalne gospodarowanie środkami finansowymi na zakup książek i prenumeratę czasopism”<sup>58</sup>.

W obu zarządzeniach nie użyto jednakże terminu „nauczyciel bibliotekarz”. Nastąpiło to dopiero dziesięć lat później, w 1983 r. Należy jednak pamiętać, że wciąż zdarzało się jeszcze, że w bibliotekach szkolnych pracowały osoby z tzw. „odpowiednią praktyką zawodową”, ale bez kwalifikacji pedagogicznych<sup>59</sup>, albo też opiekowali się nią nauczyciele przedmiotowi, którzy jednak nie mogli godzin pracy w bibliotece zaliczyć do obowiązko-

---

<sup>55</sup> Zob. A. Radziejowska, *Bibliotekarze szkolni – brak integracji...*, s. 389; J. Andrzejewska, *Bibliotekarstwo szkolne. Teoria i praktyka*, t. 1., Warszawa 1996, R. 1. *Ewolucja modelu biblioteki szkolnej*, s. 18; dokument, na który powoływały się autorki: Zarządzenie MOiW z dn. 2 lipca 1973 r. w sprawie przepisów wykonawczych dotyczących praw, obowiązków i uposażenia nauczycieli, Dz. Urz. MOiW, nr 12, poz. 100.

<sup>56</sup> Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 10 lipca 1972 r....

<sup>57</sup> Por. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 2 lipca 1973 r...., (art. 11 ust. 1 pkt 1 ustawy).

<sup>58</sup> Tamże, Rozdział 3 *Tryb ustalania oceny pracy nauczycielskiej*, § 11, pkt 7.

<sup>59</sup> Por. M. Drzewiecki, *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie...*, Rozdz. 1.2. *Podstawy prawne organizacji i działalności bibliotek szkolnych*, s. 73.

wego wymiaru godzin dydaktycznych<sup>60</sup>, chociaż przysługiwało im za to dodatkowe wynagrodzenie<sup>61</sup>.

O specyfice lat 70. i 80. i wpływie kryzysu społecznego i ekonomicznego oraz problemach związanych z ówczesną reformą oświaty pisali m.in. Marcin Drzewiecki<sup>62</sup>, Czesław Kupisiewicz<sup>63</sup> oraz Mirosław Krajewski<sup>64</sup>. Dokumentem o charakterze kompensacyjnym, którego celem było podsumowanie edukacji w Polsce, był *Raport o stanie oświaty w PRL w 1973 r.*<sup>65</sup> Większość reprezentantów środowiska naukowego bibliologów uznała, że brak w nim należytego uwzględnienia roli biblioteki szkolnej w edukacji<sup>66</sup>. Józef Szocki, reprezentujący odmienne stanowisko, zauważył że poświęcono w nim „sporo uwagi bibliotece szkolnej jako ważnej placówce oświatowo-wychowawczej”<sup>67</sup>. Można zauważyć, że brak szczegółowych wytycznych powodował, że interpretacja tych samych zapisów mogła być odmienna. Również dzisiaj odczuwalny jest brak ogólnokrajowych standardów wyznaczających niezbędne minima w wyposażeniu bibliotek szkolnych i w określaniu zakresu zadań do realizacji przez nauczycieli bibliotekarzy. Efektem nieprecyzyjnych, dość ogólnikowych sformułowań są duże rozbieżności w interpretacji, które najczęściej działają na niekorzyść placówek edukacyjnych i uczącej się w nich młodzieży, pozwalając natomiast na oszczędności w sferze budżetowej.

---

<sup>60</sup> Zob. Zarządzenie MOiW z dn. 2 lipca 1973 r. w sprawie przepisów wykonawczych dotyczących praw, obowiązków i uposażenia nauczycieli, Dz. Urz. MOiW 1973 r. nr 12, poz. 100, R. 6 § 120.

<sup>61</sup> Zob. tamże, R. 6 § 121.

<sup>62</sup> Por. M. Drzewiecki, *Biblioteka we współczesnej...*, Rozdz. 2.1. *Zdania i funkcje biblioteki szkolnej w procesie dydaktyczno-wychowawczych*, s. 40-44.

<sup>63</sup> Por. Cz. Kupisiewicz, *Szkolnictwo w procesie przebudowy. Geneza i kierunki reform oświatowych 1945-1995*. Warszawa[b.r. w. 1995?]; tenże, *O reformach szkolnych. Wybór rozpraw i artykułów z lat 1977-1999*, Warszawa 1999.

<sup>64</sup> Por. M. Krajewski, *Dzieje wychowania i doktryn pedagogicznych. Zarys wykładu*, Płock 2005.

<sup>65</sup> Por. *Raport o stanie oświaty w PRL*, red. J. Szczepański, Komitet Ekspertów dla Opracowania Raportu o Stanie Oświaty w PRL, Warszawa 1973.

<sup>66</sup> Zadania bibliotek szkolnych w dydaktyce określono jako: rozwijanie zainteresowań czytelniczych młodzieży, przygotowanie młodzieży do nauczania problemowego przez zapewnienie jej ciągłego kontaktu z książką, czasopiśmem i innymi dokumentami, przysposobienie młodzieży do kształcenia ustawicznego M. Drzewiecki, *Biblioteki szkolne wobec nowego systemu oświaty*, „Bibliotekarz” 1980, nr 5, s. 112.

<sup>67</sup> J. Szocki, *Biblioteki szkolne Polski...*, s. 69.

Data przyjęcia przez sejm PRL uchwały w sprawie systemu edukacji narodowej był 13 października 1973 r.<sup>68</sup>. Mocą wspomnianego dokumentu legislacyjnego określono kierunki zmian w systemie oświaty i wychowania. Zajęto się również celami, treściami kształcenia, metodami i formami nauczania oraz środkami dydaktycznymi. Za ważny, z punktu widzenia edukacji, można uznać zapis: „Głównym celem współczesnego kształcenia jest wychowanie człowieka, który nie tylko będzie dysponował określonym zasobem wiedzy i umiejętności, ale będzie zdolny do dalszego samokształcenia, który będzie musiał kierować sobą w nowych sytuacjach, w obliczu nowych zadań”<sup>69</sup>. Analizując te słowa nie sposób nie zauważyć, że już w latach 70. wyznaczono kierunki działań bliskie współczesnym – uwzględniające dążenia społeczeństwa informacyjnego. Po nabraniu odpowiedniego dystansu do ustawy odniósł się do niej – w 1980 r. – M. Drzewiecki<sup>70</sup>. Autor pisał o niekorzystnym wpływie braku odpowiednich postulatów dotyczących roli bibliotek szkolnych w *Raporcie...*, co jego zdaniem przyczyniło się w sposób bezpośredni do zaniedbań w zapisach ustawy, odnośnie funkcji, zadań i organizacji bibliotek w zreformowanym systemie edukacji<sup>71</sup>.

Do intensyfikacji działań środowiska na rzecz dostrzeżenia potencjału drzemiącego w bibliotekach szkolnych zaliczono Sesję Naukową Bibliotekarzy Szkolnych w Poznaniu, która odbyła się w 1974 r. oraz Krajową Naradę Bibliotekarzy Szkolnych w Warszawie w 1977 r. W rok później natomiast, w wyniku prac środowiska bibliotekarskiego nad nowym modelem biblioteki szkolnej, autorzy artykułu podkreślili, że powinna mieć ona swój plan działalności dydaktycznej<sup>72</sup>. W obowiązkach bibliotekarza szkolnego – jak zaproponowali - powinny znaleźć się podobne zagadnienia jak w „Podstawach samokształcenia i uczestnictwa w kulturze” realizowanych na lekcjach w ramach języka polskiego.

Rok później znana w środowisku bibliotekarskim J. Andrzejewska, prezentując swój model biblioteki szkoły dziesięcioletniej, podkreśliła

---

<sup>68</sup> Por. Uchwała Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dn. 13 października 1973 r., w sprawie systemu edukacji narodowej, „Monit. Pol.” 1973, nr 44, poz. 260.

<sup>69</sup> Tamże, zob. też: *Raport o stanie oświaty w PRL*, red. J. Szczyptański, Warszawa 1973, s. 22.

<sup>70</sup> Por. M. Drzewiecki, *Biblioteki szkolne wobec nowego systemu oświaty*, „Bibliotekarz” 1980, nr 5, s. 110-113.

<sup>71</sup> Zob. tamże, s. 112.

<sup>72</sup> Por. A. Niemczyk, C. Gugulska, T. Wróbel, *Model biblioteki w powszechnej szkole średniej*, „Oświata i Wychowanie” wersja A 1978, nr 3, s. 21-26.



znaczenie lekcji bibliotecznych dla czytelników, które mogłyby być realizowane już od najmłodszych lat (od ogniska przedszkolnego do klasy X)<sup>73</sup>.

Wynikiem prac Rady ds. Biblioteki i Informacji przy Ministrze Oświaty i Wychowania (lata 1978-81) był *Raport o stanie bibliotek resortu oświaty i wychowania*<sup>74</sup>. Dokument określił nieprawidłowości występujące w funkcjonowaniu bibliotek, zawierał analizę ich stanu oraz wyznaczył kierunki dalszych działań, m.in. podjęcie prac nad nowelizacją i uporządkowaniem aktów normatywnych o prowadzeniu bibliotek szkolnych, uwzględnienie kwestii lekcji bibliotecznych i przysposobienia do korzystania z informacji naukowej jako stałych godzin pracy bibliotekarza szkolnego, opracowanie nowych norm zatrudnienia bibliotekarzy szkolnych (wprowadzenie pełnego etatu niezależnie od liczby dzieci w szkołach). Po opublikowaniu *Raportu...* w 1980 r. oraz z powodu nacisków środowiska bibliotekarskiego<sup>75</sup>, a także inicjatywy związków zawodowych powołano zespół ds. opracowania koncepcji systemu biblioteczno-informacyjnego dla resortu oświaty i wychowania. Po dwóch latach pracy zespołu można było mówić o pierwszych efektach. Zaliczyć do nich należy dokument *System biblioteczno-informacyjny resortu oświaty i wychowania*. Na jego temat pisał szerzej M. Drzewiecki w pracy *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce...*<sup>76</sup>: „Mimo zatwierdzenia i przyjęcia do realizacji przez kolegium Ministerstwa Oświaty i Wychowania

---

<sup>73</sup> Por. J. Andrzejewska, *Model biblioteki dziesięcioletniej szkoły średniej*, Wrocław, IKNiBO, 1979, s. 15-21; dziesięcioletnia szkoła średnia została wprowadzona w Polsce w 1978 r. na wzór szkolnictwa ZSRR i NRD i zlikwidowana dwa lata później (we wrześniu 1980 r.); Por. m.in. *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*, red. E. B. Zybert, Warszawa 2002, s. 147; Por. też. *Założenia programowo-organizacyjne dziesięcioletniej szkoły średniej powszechnej*, Warszawa 1976.

<sup>74</sup> Por. *Raport o stanie bibliotek resortu oświaty i wychowania*, red. A. Niemczykowa, Warszawa powiel.; zob. też M. Drzewiecki, *Biblioteki szkolne wobec nowego systemu oświaty*, „Bibliotekarz” 1980, nr 5, s. 112-113; C. Gugulska, *Raport o stanie bibliotek resortu oświaty i wychowania*, „Poradnik Bibliotekarza” 1981, nr 5, s. 118-120.

<sup>75</sup> Por. M. Drzewiecki, *Biblioteki szkolne w świetle „Raportu”*, „Bibliotekarz” 1982, nr 1, s. 20-22; tenże, *Raport o stanie bibliotek resortu oświaty i wychowania*, „Poradnik Bibliotekarza” 1981, nr 5, s. 118-120; D. Giewartowska, *Nikt nie zastąpi bibliotekarza*, „Poradnik Bibliotekarza” 1981, nr 5, s. 121; Z. Łukowska, *W obronie praw i obowiązków nauczyciela bibliotekarza*, „Poradnik Bibliotekarza” 1980, nr 10, s. 238-240; J. Czarniecki, *Lekcje biblioteczne w przepisach i życiu szkoły*, „Poradnik Bibliotekarza” 1978, nr 11/12, s. 251-255.

<sup>76</sup> Por. M. Drzewiecki, *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie...*, Część III, Rozdział 3 *Projekt systemu biblioteczno-informacyjnego dla resortu oświaty i wychowania*, s. 223-282.

projektu systemu, mimo powołania przez ministra Zespołu Roboczego, któremu przewodniczył dyrektor generalny Ministerstwa Oświaty i Wychowania, do realizacji projektu systemu – nie został on do chwili obecnej urzeczywistniony. Główną przeszkodą są nie tyle środki materialne /finansowe/, co brak zrozumienia istoty potrzeby i roli informacji pedagogicznej dla nauczycieli w byłych uwarunkowaniach resortu oświaty<sup>77</sup>. Niestety wszystkim wskazuje na to, że brak zrozumienia dotyczył nie tylko byłych uwarunkowań.

Ustawa Karta Nauczyciela została uchwalona przez Sejm PRL jeszcze przed reformą szkolnictwa, w 1982 r.<sup>78</sup> Zastąpiła ona Kartę Praw i Obowiązków Nauczyciela z 27 kwietnia 1972 r.<sup>79</sup> Chociaż bibliotekarzy szkolnych już wcześniej zaliczono do grona pracowników pedagogicznych, a zgodnie z Kartą z 1972 r. traktowano ich jak nauczycieli, to jednak autorka pragnie zwrócić uwagę na fakt, że dopiero w akcie z 1982 r. po raz pierwszy padło sformułowanie: „nauczyciel bibliotekarz”. W Rozdziale 5: *Warunki pracy i wynagrodzenie*, w art. 42 przy okazji podawania tygodniowego wymiaru zajęć dydaktycznych (wychowawczych), zapisano w tabeli: „Nauczyciele – bibliotekarze bibliotek szkolnych: 30 godzin”<sup>80</sup>.

Karta określała m.in. obowiązki, warunki pracy, zasady wynagradzania, uprawnienia socjalne, wymiar godzin pracy itp. nauczycieli, w tym także – nauczycieli bibliotekarzy. Z zarządzenia z 1982 r. wynikało, że bibliotekarz powinien mieć wykształcenie wyższe i być odpowiednio ukierunkowany (bibliotekoznawstwo i informacja naukowa), posiadać tytuł magistra i dysponować odpowiednim przygotowaniem do pracy w charakterze

---

<sup>77</sup> Tamże, s. 225.

<sup>78</sup> Por. Ustawa z dn. 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz. U. 1982, nr 179 – 12507, poz. 1845 Dz. U. z 2003 r. nr 118, poz. 1112, z późn. zm.; W rozdziale I. *Postanowienia wstępne* można było przeczytać: „Art. 1. 1. Ustawie podlegają nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni zatrudnieni w: [...] 5) bibliotekach szkolnych i pedagogicznych, ośrodkach metodycznych, poradniach psychologiczno-pedagogicznych i w innych poradniach specjalistycznych, [...]”

<sup>79</sup> Por. Karta Praw i Obowiązków Nauczyciela z dn. 27 kwietnia 1972 r., Dz. U. 1972, nr 16, poz. 114. z późn. zm. 1973 nr 12, poz. 89 [online] [data dostępu: 22.01.2009], dostępny w Internecie: <<http://isip.sejm.gov.pl/servlet/Search?todo=file&id=WDU19720160114&type=2&name=D19720114.pdf>> ; uchylono poprzednią Ustawę z dn. 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli, Dz. U. nr 12 poz. 63, zm. 1958 r., nr 21, poz. 93.

<sup>80</sup> Ustawa z dn. 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, dz. cyt., Rozdz. 5, art. 42.1; na podstawie wcześniejszej Uchwały liczba godzin pracy bibliotekarza szkolnego została zmniejszona z 36 do 35 godzin: Załącznik do Uchwały nr 113 Rady Ministrów z dn. 17 czerwca 1981 r. poz 147.

nauczyciela<sup>81</sup>. Świadczyło to o docenieniu roli profesjonalnie przygotowanych kadr w bibliotekach szkolnych. Dla nauczycieli bibliotekarzy istotne były również zapisy w zarządzeniu dotyczącym norm zatrudniania nauczycieli oraz kolejnych stopni specjalizacji zawodowej<sup>82</sup>.

Ponieważ pod koniec lat 70. zaczęło narastać zjawisko odchodzenia z bibliotek wykwalifikowanej kadry do pracy typowo dydaktycznej (ok. 30% corocznie), Ustawę Karta Nauczyciela oraz Zarządzenie w sprawie kwalifikacji nauczycieli bibliotekarzy, jako pozytywnie wpływające na sytuację kadrową, uznali m.in. M. Drzewiecki<sup>83</sup> i A. Radziejowska<sup>84</sup>. Pierwszy autor wspominał również o obserwowanym braku zainteresowania zdobywaniem odpowiednich kwalifikacji przez już pracujących bibliotekarzy<sup>85</sup>. Zauważył, że na uniwersytetach, studenci bibliotekoznawstwa, niezwykle rzadko wybierali specjalizację nauczycielską<sup>86</sup>. Najbliższe lata miały to zmienić.

## PODSUMOWANIE

Po II wojnie światowej w szkołach nie było wydzielonego pomieszczenia na bibliotekę, a zgromadzone, skromne zbiory książek, przechowywano w jednym lub dwu regałach, często na korytarzu lub w wybranej sali lekcyjnej. Nie było zatem sensu stwarzać oddzielnego etatu dla bibliotekarza, a odpowiedzialność za wypożyczanie książek spoczywała zazwyczaj w rękach nauczycieli przedmiotowych, którzy zostali wyznaczeni do opieki nad tego typu zbiorami. W *Dekrecie* z 1946 r. wspomniano, że personel biblioteczny powinien być należycie przygotowany do pracy z książką i czytelnikiem, szczegółowych

---

<sup>81</sup> Zob. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 24 sierpnia 1982 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (w tym nauczycieli-bibliotekarzy) oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudniać nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia, Dz. Urz. MOiW nr 29, poz. 206.

<sup>82</sup> Por. Zarządzenie MOiW z dn. 30 czerwca 1982 r. w sprawie norm zatrudniania nauczycieli bibliotekarzy szkolnych Dz. Urz. MOiW nr 8 poz. 69; zm. 1984, nr 11, poz. 68 (m.in. 30 godzin pracy tygodniowo; nauczyciele bibliotekarze na równi z innymi nauczycielami szkół podstawowych, średnich, ponadpodstawowych mogli uzyskiwać kolejne stopnie specjalizacji zawodowej).

<sup>83</sup> Zob. M. Drzewiecki, *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Stan bieżący...*, s. 7.

<sup>84</sup> A. Radziejowska, *Bibliotekarze szkolni - brak integracji integracji zawodu*, „Przegląd Biblioteczny” 1987, nr 3/4, s. 395-396.

<sup>85</sup> Por. M. Drzewiecki, *Biblioteka we współczesnej...*

<sup>86</sup> Zob. tenże, *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Stan bieżący...*, s. 7.

wytucznych odnośnie kwalifikacji bibliotekarzy szkolnych jednak nie sformułowano. Choć bibliotekę uznano za instytucję służącą przysposobianiu nauczycieli i uczniów do samokształcenia, nie było mowy o działalności dydaktycznej pracującego w niej bibliotekarza w formie oddzielnych lekcji. Postrzegano go raczej jako osobę – po prostu – wypożyczającą książki.

Bibliotekami, w większości szkół, opiekowali się zatem nauczyciele przedmiotowi, zazwyczaj historycy lub poloniści. Ci drudzy byli także odpowiedzialni za edukację zagadnień związanych z biblioteką i samokształceniem. O zmotywowaniu bibliotekarzy szkolnych do podnoszenia swoich kwalifikacji, zdecydował rok 1957, kiedy to Ministerstwo Oświaty, w nawiązaniu do ustawy z 1956 r. *O prawach i obowiązkach nauczycieli*, wydało odpowiednie zarządzenie oraz *Instrukcję*. Można w niej było przeczytać, że bibliotekarzy szkolnych z etatów administracyjnych należy „w zasadzie” przenieść na etaty pedagogiczne. Nie było to zbyt precyzyjne sformułowanie. Jednocześnie nie sposób nie zauważyć, że powoli zaczynało się coś w kwestii pożądanых u bibliotekarzy kwalifikacji zmieniać, i to w kierunku pozytywnym. Częściowo dostrzeżono rolę, jaką mogliby oni pełnić w przedsięwzięciach edukacyjnych w szkole.

W rzeczywistości najczęściej jednak w bibliotekach nadal pracowali nauczyciele przedmiotowi, opiekując się zbiorami i je udostępniając w ramach dodatkowych godzin. W 1961 r. na mocy zarządzenia bibliotekarze szkolni zostali zobowiązani do składania odpowiednich egzaminów przed państwową komisją egzaminacyjną, powołaną przez kuratorium okręgu szkolnego. Podkreślono również, że każdy z nich zobligowany jest do posiadania jednocześnie wykształcenia bibliotekarskiego i pedagogicznego. Niewątpliwie wymóg ten, czynił wybrany przez bibliotekarzy zawód, bardziej prestiżowym.

Zarządzeniem z 1968 r. z dołączoną *Instrukcją* określono na czym powinna polegać praca pedagogiczna bibliotekarza szkolnego. W cztery lata później wydano ustawę *Karta Praw i Obowiązków Nauczyciela*, z której wynikało, że bibliotekarz szkolny z przygotowaniem pedagogicznym należy do grona nauczycieli. Dopiero jednak w rok później uściślono tryb postępowania wobec niego, ustalając wymogi oceny nauczycielskiej i od tego czasu bibliotekarzy z przygotowaniem pedagogicznym uważano za nauczycieli. Należy zauważyć jednak, że w żadnym zapisie prawnym, nie pojawiło się wprost sformułowanie: „nauczyciel bibliotekarz”. Stało się tak dopiero dziesięć lat później, kiedy to w 1982 r. wydano ustawę *Karta Nauczyciela*, obowiązującą do dzisiaj (ze zmianami). Na jej łamach właśnie, bibliotekarz szkolny został nazwany po raz pierwszy „nauczycielem bibliotekarzem”. W rok później powierzono mu oficjalnie realizację zajęć z *przysposobienia czytelniczego i informacyjnego*. „Oficjalnie”, bowiem było powszechnie wiadomo, że bibliotekarze szkolni

prowadzili takie lekcje już w latach 70. Uregulowania prawne podkreśliły rangę zawodu, a przydzielenie zajęć w formie lekcji – umocniło ich pozycję jako nauczycieli, ale to już zupełnie nowy okres w historii bibliotek szkolnych. Rozważanie podjęte w niniejszym artykule zakończono analizą aktów prawnych do roku 1982.

W Załączniku zamieszczono ważniejsze akty legislacyjne dotyczące bibliotek szkolnych i bibliotekarzy. Wyboru dokonywano kierując się zasadą wpływu danej ustawy czy rozporządzenia na udział bibliotek i bibliotekarzy szkolnych w edukacji. Pomijano natomiast te, które dotyczyły tylko zasad organizacji pracy biblioteki.

**ZAŁĄCZNIK: SPIS AKTÓW PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH BIBLIOTEK  
SZKOLNYCH I BIBLIOTEKARZY ZA LATA 1945-1981 W WYBORZE**

/opatrzone krótkimi komentarzami/

*Źródło: opracowanie własne*

Zastosowane skróty:

MO – Ministerstwo Oświaty

Monit. Pol. – Monitor Polski

MOiSZW – Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego

**1946**

1. Okólnik nr 7 z dn. 19 stycznia 1946 r. w sprawie bibliotek szkolnych, Dz.U. MO 1946 nr 1 poz. 20
2. Dekret o bibliotekach i ochronie nad zbiorami bibliotecznymi, Dz.U. z dn. 18 czerwca 1946 r., nr 26 poz. 163

Na jego mocy każda placówka dydaktyczno-wychowawcza była zobowiązana do utworzenia biblioteki szkolnej; Dekret określał także sposoby prowadzące do osiągnięcia określonych celów oświatowych za pomocą książki i biblioteki.

W dekreście nie było precyzyjnego określenia dotyczącego kwalifikacji personelu bibliotecznego. W art. 3 wspomniano: „wszystkie biblioteki [...] mają obowiązek posiadania personelu należycie przygotowanego do pracy z książką i czytelnikiem”.

**1947**

3. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 20 sierpnia 1947 r. w sprawie organizacji i prowadzenia bibliotek szkół powszechnych z załączoną „Instrukcją”, Dz. Urz. MO nr 9 poz. 227

**1950**

4. Instrukcja Ministra Oświaty z dn. 12 kwietnia 1950 r. w sprawie wizytacji szkół podstawowych przez inspektorów /podinspektorów/ szkolnych, Dz. Urz. MO nr 6, zał. nr 3 i 4

pkt III.3. „Badając organizację czytelnictwa należy w bezpośrednich rozmowach z uczniami poznać wychowawczy wpływ książki bibliotecznej, czasopism szkolnych i prasy codziennej oraz powiązanie zorganizowanego czytelnictwa z pracą dydaktyczną [...] 7. Wizytujący winien poznać [...] stan liczbowy i dobór treści księgozbioru bibliotecznego szkoły [...] prawidłowość prowadzenia biblioteki [...] stopień wykorzystania w pracy dydaktycznej i wychowawczej”.

5. Instrukcja Ministra Oświaty z dn. 24 kwietnia 1950 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1950/51 w szkolnictwie średnim ogólnokształcącym, Dz. Urz. MO nr 6 zał. nr 5 pkt 9

„W pracy dydaktyczno-wychowawczej doniosłą rolę odgrywa biblioteka szkolna, Należy otoczyć ją szczególną troską, a opiekę nad czytelnictwem i biblioteką powierzyć jednemu z najwybitniejszych wychowawców posiadającemu o ile możliwości, ukończony kurs bibliotekarski”.

6. Instrukcja Ministra Oświaty z dn. 12 maja 1950 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1950/51 w zakresie kształcenia nauczycieli szkół podstawowych, Dz. Urz. MO nr 8 poz. 119 pkt 27

Dotyczyła m.in. bibliotek szkolnych.

**1951**

7. Okólnik nr 17 Prezesa Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego z dn. 23 marca 1951 r.

/IV Praw-4606/50/ w sprawie kwalifikacji zawodowych, obowiązków i wymiaru godzin bibliotekarzy.

Dotyczył bibliotekarzy szkolnych.

8. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 6 kwietnia 1951 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1951/1952, Dz. Urz. MO nr 7 poz. 78 pkt III.1e oraz V.9 i 10

Dotyczyło m.in. bibliotek szkolnych.

9. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 19 grudnia 1951 r. w sprawie wprowadzenia regulaminu samorządu uczniowskiego w szkołach ogólnokształcących stopnia podstawowego i licealnego oraz zakładach kształcenia nauczycieli, Dz. Urz. MO nr 20 poz. 263

Znalazł się zapis, że sekcja kulturalno-artystyczna samorządu powinna pomagać w organizowaniu prac czytelnicy i biblioteki szkolnej.

**1952**

10. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 8 kwietnia 1952 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1952/1953, Dz. Urz. MO nr 6 poz. 48  
Dotyczyło m.in. bibliotek szkolnych.
11. Uchwała nr 462 Rady Ministrów z dn. 4 czerwca 1952 r. w sprawie tymczasowego statutu organizacyjnego Ministerstwa Oświaty, Mon. Pol. Nr A-53 poz. 781  
W skład Ministerstwa m.in. wszedł Samodzielny Wydział Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych.
12. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 12 lipca 1952 r. w sprawie instrukcji o zajęciach pozalekcyjnych, Dz. Urz. MO nr 12 poz. 95  
Dotyczyło m.in. bibliotek szkolnych i czytelnictwa młodzieży.

**1953**

13. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 23 marca 1953 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1952/1953, Dz. Urz. MO nr 4 poz. 30  
Dotyczyło m.in. bibliotek szkolnych.
14. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 1 września 1953 r. w sprawie wytycznych do pracy bibliotek szkolnych, Dz. Urz. MO nr 12 poz. 98; sprostowanie błędu: nr 14 poz. 123  
Zadania i funkcje biblioteki szkolnej, obowiązki bibliotekarza, nauczycieli, kierownika szkoły i rady pedagogicznej.  
Dotyczyło szkół powszechnych, ale i ogólnokształcących oraz zakładów dla nauczycieli.  
W części szczegółowej: o planach czytelniczych, formach pracy z czytelnikiem, o propagandzie książek, biblioteki i czytelnictwa – znowelizowane przepisy z 1947 r.

**1956**

15. Ustawa z dn. 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli, Dz. U. nr 12 poz. 63, 1958 r. nr 21 poz. 93  
Pierwszą ustawą o podobnym charakterze była Ustawa z 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli, która obowiązywała aż do 1956 r.



**1957**

16. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 11 marca 1957 r. w sprawie kwalifikacji bibliotekarzy bibliotek szkolnych i pedagogicznych, Dz. Urz. MO 1957 nr 3 poz. 33

W bibliotekach szkolnych można było tworzyć oddzielne etaty dla bibliotekarzy uzależnione od liczby woluminów oraz od liczby uczniów w szkole. Pełny etat bibliotekarzy wynosił 36 godzin tygodniowo. Dodatkowo określono kwalifikacje zawodowe niezbędne do wykonywania tego zawodu.

17. Instrukcja Ministra Oświaty z dn. 13 marca 1957 r. w sprawie bibliotekarzy bibliotek szkolnych i pedagogicznych, Dz. Urz. MO nr 3 poz. 35

„Bibliotekarzy bibliotek szkolnych i pedagogicznych, którzy pozostają dotychczas na etatach administracyjnych, należy w zasadzie przenieść na etaty pedagogiczne.”

**1958**

18. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 5 lutego 1958 r. w sprawie organizacji i działalności rad pedagogicznych w szkołach podstawowych i liceach ogólnokształcących, Dz. Urz. MO nr 2 poz. 15 załącznik z Regulaminem Rady Pedagogicznej

Znalazł się tam zapis: „bibliotekarz szkolny o ile nie uczy przedmiotów obowiązkowych, wchodzi w skład rady pedagogicznej z głosem doradczym”.

**1960**

19. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 26 lutego 1960 r. w sprawie utworzenia Centralnego Ośrodka metodycznego i okręgowych ośrodków metodycznych, Dz. Urz. MO nr 3 poz. 31

W ośrodkach metodycznych organizowano sekcje bibliotek szkolnych i czytelnictwa.

20. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 28 grudnia 1960 r. w sprawie egzaminu na bibliotekarza szkolnego, Dz. Urz. MO 1961, nr 5 poz. 46

Ogłoszono i weszło w życie w 1961 roku. Według niego osoba pracująca w bibliotece szkolnej musiała mieć wykształcenie wyższe bibliotekarskie i pedagogiczne.

**1961**

21. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 28 lutego 1961 r. w sprawie programu wymagań na egzaminie na bibliotekarza szkolnego, Dz. Urz. MO nr 5 poz. 48

Osoba pracująca w bibliotece szkolnej musiała mieć wykształcenie bibliotekarskie i pedagogiczne.

22. Ustawa z dn. 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania, Dz. U. nr 32 poz. 160, art. 37 (z późniejszymi zmianami)

**1962**

23. Rozporządzenie Ministra Oświaty z dn. 12 kwietnia 1962 r. w sprawie kwalifikacji nauczycieli i wychowawców szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych i opiekuńczo-wychowawczych podległych Ministrowi Oświaty, Dz. U. MO nr 30 poz. 141

W § 21 określono kwalifikacje bibliotekarza szkolnego.

**1963**

24. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 25 maja 1963 r. w sprawie kursów, studiów i egzaminów pedagogicznych do nauczania w niektórych szkołach i innych placówkach oświatowo-wychowawczych, Dz. Urz. MO nr 8 poz. 67 i z 1969 r. nr 1 poz. 1
25. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 28 maja 1963 r. w sprawie organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej w szkołach ogólnokształcących, zawodowych, specjalnych i dla pracujących w roku szkolnym 1963/1964, Dz. Urz. MO nr 6 poz. 51

Dotyczyło m.in. bibliotek szkolnych.

**1965**

26. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 25 lutego 1965 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1965/1966, Dz. Urz. MO nr 4 poz. 30

Dotyczyło m.in. bibliotek szkolnych.

27. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 19 czerwca 1965 r. w sprawie organizacji i zakresu działania okręgowego ośrodka metodycznego, Dz. Urz. MO nr 10 poz. 110

Dotyczyło m.in. bibliotek szkolnych.

28. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 25 września 1965 r. w sprawie statutu szkoły podstawowej, Dz. Urz. MO nr 13 poz. 145 §§ 18 i 28

Dotyczyło m.in. statutu biblioteki szkolnej.

## 1966

29. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 26 marca 1966 r. w sprawie organizacji roku szkolnego 1966/1967, Dz. Urz. MO nr 4 poz. 42

Dotyczyło m.in. bibliotek szkolnych.

30. Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 12 października 1966 r. w sprawie statutu liceum ogólnokształcącego Dz. Urz. MO nr 13 poz. 154 §§ 17 i 27 ust. 2 i 28 ust. 4

Dotyczyło m.in. statutu biblioteki szkolnej.

## 1968

31. Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dn. 24 lutego 1968 r. w sprawie ramowego zakresu działania i organizacji wewnętrznej kuratorium okręgu szkolnego i wydziału oświaty i kultury, Dz. Urz. MOiSZW nr B-4 poz. 29

Dotyczyło m.in. nadzoru nad bibliotekami szkolnymi.

32. Ustawa o bibliotekach z dn. 9 kwietnia 1968 r., Dz. U. nr 12 poz. 63, z 1984 r. nr 26 poz. 129, z 1989 r. nr 29 poz. 155 i nr 35 poz. 192, z 1990 r. nr 34 poz. 198

33. Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dn. 19 grudnia 1968 r. w sprawie nadzoru nad bibliotekami szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych oraz nad bibliotekami pedagogicznymi, Dz. Urz. MOiSZW nr B-3 poz. 27

34. Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dn. 31 grudnia 1968 r. w sprawie zasad i trybu prowadzenia bibliotek szkół i innych placówek oświatowo – wychowawczych, Dz. Urz. MOiSzW z 1969 r., nr B-3 poz. 28 (z dołączoną Instrukcją o prowadzeniu bibliotek szkolnych)

„Instrukcja o prowadzeniu bibliotek szkolnych” – obowiązywała przez 15 lat.

m.in. „Bibliotekarze szkolni nie powinni być zatrudniani w godzinach ponadwymiarowych, gdyż nie prowadzą zajęć typu lekcyjnego”

Regulowała funkcje i zadania bibliotek szkolnych, bibliotekarzy, nauczycieli, kierownictwa szkoły; określała zasady współpracy biblioteki szkolnej z organizacjami młodzieżowymi, rodzicami i innymi typami bibliotek, normowała sprawy związane z gromadzeniem, udostępnianiem, rozmieszczeniem i konserwacją zbiorów; formy i metody prowadzenia przez bibliotekę szkolną działalności informacyjnej.

## 1969

35. Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dn. 25 kwietnia 1969 r. w sprawie organizacji roku szkolnego i organizacji pracy szkół oraz innych placówek oświatowo-wychowawczych w roku szkolnym 1969/1970, Dz. Urz. MOiSZW nr B-5 poz. 52 rozdz. VII + Instrukcja o prowadzeniu biblioteki szkolnej, Dz. Urz. MOiW 1969 nr B-3, poz. 28
36. Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dn. 27 października 1969 r. w sprawie hospitacji zajęć dydaktyczno-wychowawczych w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych, Dz. Urz. MOiSZW nr B-14 poz. 118

Przedmiotem hospitacji była m.in. praca dydaktyczna bibliotekarzy szkolnych.

## 1970

37. Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dn. 22 kwietnia 1970 r. w sprawie organizacji roku szkolnego i organizacji pracy szkół oraz innych placówek oświatowo-wychowawczych w roku szkolnym 1970/1971, Dz. Urz. MOiSZW nr B-4 poz. 30 rozdz. V, (+załącznik: Instrukcja)

Dotyczyło m.in. bibliotek szkolnych.

38. Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dn. 13 sierpnia 1970 r. w sprawie regulaminu dla kierowników i dyrektorów szkół oraz dla kierowników przedszkoli, Dz. Urz. MOiSZW nr B-9 poz. 69 § 10 pkt3

Dotyczyło m.in. biblioteki szkolnej.

39. Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dn. 9 grudn. 1970 r. w sprawie określenia poziomu wykształcenia dla celów uposażenia nauczycieli i wychowawców zatrudnionych w szkołach, placówkach oświatowych, wychowawczych i opiekuńczo-wychowawczych resortu oświaty i szkolnictwa wyższego, Dz. Urz.. MOiSZW nr B-13 poz. 106

## 1971

40. Uchwała Rady Ministrów z dn. 12 lutego 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, Monit. Pol. 1971 nr 14 poz. 104
41. Zarządzenie z dn. 17 września 1971 r. w sprawie wytycznych programowych w zakresie przygotowania uczniów szkół średnich do korzystania z informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, Dz. Urz. MOiSZW, 1971 nr B-13, poz. 84 (+ Załącznik do Zarządzenia: Wytyczne programowe)

Biblioteka szkolna miała stać się ośrodkiem informacji dla ucznia i nauczyciela, a jednocześnie ogniwem krajowego systemu informacji naukowej.

## 1972

42. Ustawa z dn. 27 kwietnia 1972 r. Karta Praw i Obowiązków Nauczyciela, Dz. U. nr 16 poz. 114 z późn. zm. 1973 nr 12 poz. 89

Pierwszy w Polsce dokument kompleksowo ujmujący problematykę zawodu nauczyciela. Dotyczyła również bibliotekarzy szkolnych. Omówiono rolę i zadania nauczycieli w życiu narodu i państwa, porusza ona problematykę kwalifikacji i doskonalenia zawodowego nauczycieli, ich praw, obowiązków oraz zakresu odpowiedzialności zawodowej.

Zmiany w 1973 r. dotyczyły stopni i tytułów naukowych oraz organizacji instytutów naukowo-badawczych.

43. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 10 lipca 1972 r. w sprawie przepisów wykonawczych dotyczących praw, obowiązków i uposażenia nauczycieli, Dz. Urz. MOiW nr 2 poz. 10 §§ 121-123

Dotyczyło m.in. pracowników bibliotek szkolnych.

**1973**

44. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 2 lipca 1973 r. w sprawie przepisów wykonawczych dotyczących praw, obowiązków i uposażenia nauczycieli, Dz. Urz. MOiW nr 12 poz. 100 §§ 120-122 oraz §11 ust. 7 i 25 ust. 1 pkt 1

Dotyczyło m.in. pracowników bibliotek szkolnych „bibliotekarze w grupie pracowników pedagogicznych, prowadzących zajęcia specjalistyczne o charakterze pedagogicznym”.

45. Uchwała Sejmu Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej z dn. 13 października 1973 r., w sprawie systemu edukacji narodowej, Monit. Pol. 1973 nr 44 poz. 260

**1975**

46. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 10 lutego 1975 r. w sprawie organizacji roku szkolnego i organizacji kształcenia i wychowania w roku szkolnym 1975/1976, Dz. Urz. MOiW nr 3 poz. 15

Dotyczyło m.in. bibliotek szkolnych; zawierało zalecenie wdrażania uczniom umiejętności korzystania z informacji naukowej i jej drukowanych źródeł.

47. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 21 czerwca 1975 r. w sprawie powoływania i organizacji pracy oraz zadań i obowiązków wizytatorów metodyków, Dz. Urz. MOiW nr 7 poz. 73

Dotyczyło m.in. wizytatora-metodyka do spraw bibliotek szkolnych.

**1981**

48. Uchwała nr 113 R.M. z dn. 17 czerwca 1981 r. w sprawie ustalenia obowiązkowego wymiaru godzin dydaktycznych i wychowawczych nauczycieli, Monit. Pol. 1981 nr 17 poz. 147 (+załącznik)

Wydana na podstawie Ustawy Karta Praw i Obowiązków Nauczyciela z 1972 r.. Według uchwały bibliotekarze szkolni zostali zobowiązani do 35 godzinowego tygodnia pracy.

**1982**

49. Ustawa z dn. 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz. U. 1982 nr 3 poz. 19, nr 25 poz. 287, nr 31 poz. 214 i z 1983 r. nr 5 poz. 33 /art.8/, 1997 nr 56 poz. 357, 1998 nr 106 poz. 668 i nr 162 poz. 1118. Tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. nr 97 poz. 674

Dotyczyła również pracowników bibliotek szkolnych.

Pierwszy raz pojawił się termin „nauczyciel bibliotekarz”, chociaż już na mocy Karty z 1972 r. bibliotekarz był nauczycielem.

50. Zarządzenie MOiW z dn. 30 czerwca 1982 r. w sprawie norm zatrudniania nauczycieli bibliotekarzy szkolnych Dz. Urz. MOiW 1982 nr 8 poz. 69; zm. 1984 nr 11 poz. 68

30 godzin pracy tygodniowo; nauczyciele bibliotekarze na równi z innymi nauczycielami szkół podstawowych, średnich, ponadpodstawowych mogli uzyskiwać kolejne stopnie specjalizacji zawodowej; etat bibliotekarza przyznano szkole liczącej 301 i więcej uczniów, wzrost o pół etatu na każdych 250 uczniów.

51. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dn. 24 sierpnia 1982 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudniać nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia, Dz. Urz. MOiW nr 29 poz. 206

*Mariola Antczak*

### **SCHOOL LIBRARY AND PUPILS' PREPARATION FOR SELF-EDUCATION IN THE LIGHT OF LEGISLATIVE ACTS IN THE YEARS 1945-1982**

The realization of a new form of education – an interdisciplinary path *reading and media education* – began in 1999 when for the first time this expression was used, according to the Ministry of Education (MEN) directive about basis of education programme. However, the advent of the path, which comprised such issues as a book, a library, scientific information or media, was not only the result of activities at the end of 1990s. Therefore it would be inadequate to assume 1999 as the beginning of education of a given period and so other facts which contributed to its appearance have to be mentioned.

Many years before, librarian circles had taken initiatives owing to which legal acts concerning libraries and qualification requirements of school librarians were changed. This, on the other hand, had an impact on librarians' involvement in pupils' preparation for self-education.

After the WW II there were no separate rooms which could function as libraries and the modest collection of books constituted one or two bookshelves either in a corridor or in a classroom. Therefore there was no point in creating a post for a librarian and so one of the teachers – a teacher of Polish language, a teacher of history or another one – was responsible for lending books. In the Decree from 1946 it is mentioned that the library personnel should be well prepared to work with books and readers, though no details referring to librarians' qualifications were stated. Although the library was recognized as an institution whose aim was to prepare teachers and pupils for self-education, didactic activity of librarians in the form of separate lessons was out of question. The librarian was simply seen as a person lending books.

The article focuses on the analysis of legislative acts, which described the role of school librarians in education. The analysis already began in 1945, which was briefly justified above.

The year 1982 was assumed as the upper time limit – and it was after this year when *Work programme of a school library* came into force – a document which imposed an obligation on librarians to conduct lessons as part of reading and information preparation. The years to come, starting from 1983, mark a new stage in the history of school library science.